

ПРОБЛЕМА ЛИДЕРСТВА В КОНТЕКСТЕ ТРАНСАКТНОГО АНАЛИЗА ЭРИКА БЕРНА

Р. В. СОПИВНИК, заведующий кафедрой педагогики Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

***Аннотация.** В статье рассмотрены вопросы лидерства с точки зрения транзактного анализа в психологической концепции Эрика Берна. В общем изложении даются основные идеи Эрика Берна освещенные в работе «Лидер и группа». Сделан акцент на взгляды Эрика Берна об особенностях групповых процессов, сплоченности группы, потенциальных угрозах группы, видов ее выживания, роли лидера в сохранении группы. Анализируются типы лидерства выделены Эриком Берном. Сделан акцент на механизмах функционирования лидера в различных социальных агрегациях.*

***Ключевые слова:** взгляды Эрика Берна, лидерство, транзактный анализ, социальная агрегация, сплоченность группы, виды выживания группы, внешние и внутренние угрозы группы*

PROBLEM IN THE CONTEXT OF LEADERSHIP TRANSACTIONAL ANALYSIS ERIC BERNE

R. SOPIVNYK, Head of the Department of Pedagogy of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

***Summary.** The article deals with questions of leadership in terms of transactional analysis in the psychological concept of Eric Berne. The general presentation of the basic ideas are illuminated by Eric Berne in his work "The leader and the group." Emphasis is placed on the views of Eric Berne about the features of group processes, group cohesion, potential threats to the group of species of its survival, as a leader in the preservation group. Analyzes the types of leadership marked by Eric Berne. Emphasis is placed on the leader of the operation mechanisms in various social aggregations.*

***Key words:** views Eric Berne, leadership, transactional analysis, social aggregation, group cohesion, the survival of species groups, internal and external threats to the group*

УДК 616.248:159.9.072

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ СТУДЕНТІВ КУРЦІВ ТЮТЮНУ

М.І. ТОВТ-КОРШИНСЬКА, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри Ужгородського національного університету

М. В. РОСТОКА-РЕЗНІКОВА, кандидат медичних наук, доцент кафедри Ужгородського національного університету

В. А. ТОВТ, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри Ужгородського національного університету

Анотація. У статті розглянуто особливості психоемоційної реактивності студентів курців тютюну, порівняно з не курцями, вивчені за допомогою Minnesota Multiphasic Personality Inventory тесту. У юнаків курців відмічені більш виражені незадоволеність життям, конфліктність, дисфорії, що очевидно було результатом хронічної подразнюючої дії тютюнового диму. У дівчат курців виявлені вища тривожність та схильність переоцінювати міжособистісні конфлікти, що могло бути причиною, яка спонукала до звички курити тютюн.

Ключові слова: студенти, куріння тютюну, психоемоційна реактивність

Постановка проблеми у загальному вигляді. Відомо, що куріння тютюну згубно діє на організм дорослого, і цілком зрозуміло, що на молодий організм його дія буде ще більш шкідливою, враховуючи вищу чутливість до токсичного впливу тютюнового диму в юному віці. При цьому маловивченим залишається вплив тютюнопаління на психічну сферу молодих людей, що набуває особливої актуальності, враховуючи їх підвищену емоційну лабільність.

Аналіз останніх досліджень із проблеми.

Хоча за останні роки в Україні дещо знизилася поширеність щоденного куріння серед молоді, тим не менше регулярно палять біля 30% юнаків і 10% дівчат, що є дещо нижчим за відсоток курців серед дорослих чоловіків (48%) і практично досягає рівня дорослих жінок (12,8%) [1, 2]. Молоді курці не виявляють особливого інтересу до соціального життя та спорту, уникають важких у розумовому відношенні завдань, менше схильні вникати в життя й інтереси своїх друзів. Молоді люди, що багато палять, на вигляд старші від своїх ровесників, разом з тим вони не мають енергії та витривалості, яка властива їхньому віку [2].

Пропаганда боротьби з палінням є важливою складовою формування здорового способу життя серед молоді, однак ефективність таких профілактичних заходів не буде достатньою без врахування психоемоційних особливостей курців. Про можливість виникнення змін психологічної сфери під впливом тютюнопаління свідчить активуючий вплив нікотину на вироблення глюкокортикоїдів та катехоламінів, які, в свою чергу, впливають на психо-нервові процеси в організмі [6], що було підтверджено в нашому попередньому дослідженні. Так, виявлені деякі психологічні зміни серед дорослих курців, які залежали від статі [3], тому, на нашу думку, доцільно вивчати особливості психоемоційного реагування студентів з врахуванням фактору статі.

Формулювання мети статті. Метою дослідження було виявлення особливостей психоемоційної реактивності серед студентів-медиків різної статі курців тютюну, в порівнянні з тими, що не курили.

Виклад основного матеріалу.

Вивчалися психологічні профілі 54 практично здорових студентів-медиків старших курсів (середній вік $23,2 \pm 1,7$ років). Серед обстежених студентів 23 особи були курцями тютюну (14 юнаків і 9 дівчат, середній вік відповідно $(23,8 \pm 1,6)$ та $(21,3 \pm 0,8)$ років) та 31 особа не курили (12 юнаків і 15 дівчат, середній вік $(22,1 \pm 1,6)$ та $(21,8 \pm 1,4)$ років відповідно). Групи курців суттєво не відрізнялися за тривалістю куріння: $(4,2 \pm 1,8)$ років серед юнаків і $(3,8 \pm 1,3)$ років серед дівчат, індекс паління складав $(0,18 \pm 0,1)$ пачко-років для юнаків і $(0,17 \pm 0,2)$ пачко-років – у дівчат.

Вивчення психологічних профілів проводилося за допомогою Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI) тесту, який включав 377 питань, результати визначалися у Т-балах за трьома оціночними (L, F, K) та десятьма клінічними шкалами. Оціночні шкали L, F та K необхідні для виявлення відношення осіб до тестування. Шкала L виявляє тенденцію обстежуваних подати себе в більш вигідному світлі. Значне підвищення (більше 80) профілю за шкалою F вказує на випадкове або навмисне перекручення результатів. Шкала K дозволяє диференціювати обстежуваних, які прагнуть пом'якшити або приховати психопатологічні явища (підвищення показника) або вказує на схильність переоцінювати ступінь міжособистих конфліктів (зниження показника). Клінічні шкали: 1 шкала відображає тривогу за рахунок стану фізичного здоров'я; 2 шкала – загальну тривожність; 3 шкала – тенденцію до демонстративної, навіть істеричної поведінки; 4 шкала включає твердження, пов'язані з незадоволеністю життям, відчуттям власної непристосованості, конфліктність. 5 шкала відображає ступінь ідентифікації з традиційною культурою та соціальною роллю чоловіка і жінки. Шкала 6 відображає ригідність афекту, сенситивність, образливість, 7 – схильність до нав'язливої тривожності, нерішучості, 8 – аутизацію, замкнутість, 9 шкала – відвертість, перебільшення своїх можливостей, заперечення труднощів. Остання 0 шкала характеризує прагнення до міжособистих контактів та інтерес до навколишніх [4].

Статистична обробка одержаних результатів проводилася з використанням програм Microsoft Excel та Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) для програмного забезпечення Windows із перевіркою нормальності розподілу даних.

Психологічні профілі обстежених юнаків та дівчат приведено у табл.1

Таблиця 1

Результати MMPI за оціночними та клінічними шкалами в групах студентів різної статі, що курили і не курили тютюн, (M±m), Т-бали

Шкали	Юнаки		Дівчата	
	Курці	Не курці	Курці	Не курці
L	42,5±2,3	47,9±3,1	41,3±2,1	44,0±2,2
F	63,1±3,2	63,7±2,3	56,4±3,3	59,5±2,8
K	47,5±2,1	53,5±3,5	41,2±2,1	47,3±2,3*
1	46,1±1,9	48,7±2,2	42,9±2,4	39,1±1,9
2	50,2±4,1	50,7±3,9	58,5±2,3	52,3±2,0*
3	45,4±1,6	48,7±2,1	51,0±3,5	49,2±1,8
4	65,4±2,3	53,8±2,8*	42,0±2,6	45,8±2,6
5	47,2±3,3	48,1±2,7	51,4±4,2	53,2±3,8
6	46,8±2,8	47,2±3,5	55,4±3,0	53,2±2,8
7	46,2±3,7	48,9±4,1	37,2±4,4	35,4±4,3
8	56,2±2,4	55,7±5,2	36,4±4,5	33,7±3,6
9	61,1±5,2	60,3±4,3	48,4±2,4	53,2±2,1
0	54,6±3,4	48,7±3,8	56,5±3,2	52,3±2,5

Примітка: * – $p < 0,05$.

У юнаків достовірні відмінності виявлені за 4 клінічною шкалою. Тобто, у студентів курців тютюну, порівняно з тими, що не курили, більш вираженими

були незадоволеність життям, відчуття власної непристосованості та непорозуміння навколишніми, конфліктність, схильність до дисфорій.

Як відомо з літератури, при курінні тютюну відбувається гіперсекреція глюкокортикоїдів. Нікотин також здатний стимулювати пітуїтарні гормони і/або активувати симпатичну нервову систему, включаючи посилення виділення катехоламінів. Під час куріння тютюну рівень адреналіну в крові зростає в 3-4 рази [6]. Згадані гормони є важливими стресорними гормонами, вони мобілізують захисні системи організму, в тому числі і психо-нервові, при стресах. Оскільки при курінні тютюну рівень цих гормонів в організмі більш чи менш регулярно підвищується, на нашу думку, тютюновий дим діє як хронічний стресор, постійно активуючи (подрознюючи) організм.

Очевидно результатом такого регулярного подразнення є підвищення балів за 4 клінічною шкалою у юнаків, що призводить до незадоволеності життям, конфліктності, схильності до поганого настрою. Слід також зауважити, що виявлені значення були вищими від загальноприйнятої норми (45-59), тобто йде мова не тільки про відносне підвищення показників, порівняно з особами, що не курили, а й про помірне підвищення відносно загальноприйнятої норми.

У дівчат, на відміну від юнаків, спостерігалось підвищення балів за 2 клінічною шкалою, вказуючи на більш виражену загальну тривожність. Виявлене також зниження за оціночною шкалою К, що може свідчити про підвищену критичність по відношенню до себе, незадоволеність собою, схильність переоцінювати ступінь міжособистісних конфліктів, що, в свою чергу, сприяє підвищеній тривожності. Отримані результати узгоджуються з даними літератури, які свідчать про більшу схильність жінок до тривожних розладів [5].

Очевидно куріння тютюну по-різному впливає на чоловічий та жіночий організм. В літературі ми знайшли дані, згідно яких нікотин здійснює більш виражену активуючу дію на чоловіків, ніж на жінок, про що свідчить і виявлене нами підвищення балів за 4 клінічною шкалою. Це може бути результатом того, що в організмі чоловіків нікотин метаболізується швидше, ніж в організмі жінок [5]. Разом з тим, виявлена у дівчат курців підвищена тривожність та схильність переоцінювати міжособистісні конфлікти могли бути не результатом куріння тютюну, а навіть однією з причин, що сприяли виникненню цієї шкідливої звички.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отримані результати свідчать, про наявність у студентів зв'язку між курінням тютюну та психоемоційними змінами, які залежали від їх статі. Так, у юнаків курців, порівняно з тими юнаками, що не курили і порівняно з дівчатами (курцями і не курцями), відмічені більш виражені незадоволеність життям, конфліктність, дисфорії, що очевидно було результатом хронічної подразнюючої дії тютюнового диму. У дівчат курців, порівняно з тими, що не курили і на відміну від юнаків (курців та не курців), виявлені підвищена тривожність та схильність переоцінювати міжособистісні конфлікти, що могло бути причиною, яка спонукала до звички курити тютюн. Виявлені особливості психоемоційної реактивності студентів курців тютюну доцільно враховувати при проведенні виховних заходів, направлених на формування здорового способу життя серед молоді.

Література

1. Контроль над тютюном в Україні. Другий Національний звіт. [Текст] – К.: МОЗ України, ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України», 2014. – 128 с.

2. Показники та соціальний контекст формування здоров'я підлітків : моногр. [Текст] / О.М. Балакірєва, Т.В. Бондар, Д.М. Павлова та ін.; наук. ред. О.М. Балакірєва. – К.: ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – К., 2014. – 156. с.
3. Товт-Коршинська, М.І. Статеві відмінності психоемоційного реагування курців тютюну, зв'язок із гострими респіраторними захворюваннями [Текст] // Сімейна медицина . – 2005. – №2. – С. 53-54.
4. Sellbom, M. Assessing psychopathic personality traits with the MMPI-2 / M. Sellbom, Y.S. Ben-Porath, S.O. Lilienfeld, C. J. Patrick, J.R. Graham // Journal of Personality Assessment. 2005 – №85. – 334-343.
5. Tutka, P. Nicotine and endocrine system in women [Text] / P. Tutka // Pol Merkur Lekarski. – 2001 – №10(60). – P. 473-6.
6. Tweed, J.O. The endocrine effects of nicotine and cigarette smoke [Text] / Tweed J. O., Stanley H.H., Lutfy K., Friedman T.C. // Trends Endocrinol Metab. – 2012. – №23(7). – P. 334–342.

REFERENCES

1. Kontrol nad tiutunom v Ukraini. Druhyi Natsionalnyj zvit. [Tekst]. – K.: MOZ Ukrainy, DU «Ukrainskyi instytut stratehichnykh doslidzhen MOZ Ukrainy», 2014. – 128 s.
2. Pokaznyky ta sotsialnyj kontekst formuvannia zdorovia pidlitkiv: monohr. [Tekst]. / O.M. Balakirieva, T.V. Bodnar, D.M. Pavlova ta in.; nauk. red. O.M. Balakirieva. – K.: UNISEF, Ukrainskyi instytut sotsialnykh doslidzhen im. O. Yaremenka. – K., 2014. – 156. s.
3. Tovt-Korshynska, M.I. Statevi vidminnosti psykhoemotsijnoho reahuvannia kurtsiv tiutunu, zviazok iz hostrymy respiratornymy zakhvoriuvanniamy [Tekst]. – // Simeina medytsyna . – 2005. – №2. – S. 53-54.
4. Sellbom, M. Assessing psychopathic personality traits with the MMPI-2 / M. Sellbom, Y.S. Ben-Porath, S.O. Lilienfeld, C. J. Patrick, J.R. Graham // Journal of Personality Assessment. 2005 – №85. – 334-343.
5. Tutka, P. Nicotine and endocrine system in women [Text] / P. Tutka // Pol Merkur Lekarski. – 2001 – №10(60). – P. 473-6.
6. Tweed, J.O. The endocrine effects of nicotine and cigarette smoke [Text] / Tweed J. O., Stanley H.H., Lutfy K., Friedman T.C. // Trends Endocrinol Metab. – 2012. – №23(7). – P. 334–342.

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОГО РЕАГИРОВАНИЯ СТУДЕНТОВ КУРИЛЬЩИКОВ ТАБАКА

**М. И. ТОВТ-КОРШИНСКАЯ, доктор медицинских наук, профессор,
заведующая кафедрой Ужгородского национального университета**

**М.В. РОСТОКА-РЕЗНИКОВА, кандидат медицинских наук, доцент
кафедры Ужгородского национального университета**

**В.А. ТОВТ, кандидат педагогических наук, доцент, заведующий
кафедрой Ужгородского национального университета**

***Аннотация.** В статье рассмотрены особенности психоэмоциональной реактивности студентов курильщиков табака, в сравнении с не курильщиками, изученные при помощи Minnesota Multiphasic Personality Inventory теста. У юношей курильщиков отмечены более выраженные неудовлетворенность жизнью, конфликтность, дисфории, что очевидно было*

результатом хронического раздражающего действия табачного дыма. У девушек курильщиц выявлены высшие урны тревожности и склонности переоценивать межличностные конфликты, что могло быть причиной, побудившей к привычке курить табак.

Ключевые слова: студенты, курение табака, психоэмоциональная реактивность

PSYCHOEMOTIONAL REACTIVITY FEATURES OF TOBACCO SMOKER STUDENTS

M.I. TOVT-KORSHYNSKA, Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of Department, Uzhgorod National University

M.V. ROSTOKA-REZNIKOVA, Doctor of Philosophy, Associate Professor, Uzhgorod National University

V.A. TOVT, Doctor of Philosophy, Associate Professor, Head of Department, Uzhgorod National University

Summary. *In the article we studied the psycho-emotional reactivity features of tobacco smoker students versus non-smokers, utilizing the Minnesota Multiphasic Personality Inventory. In male smoker students we found elevated scores reflecting dysphoria and life dissatisfaction, which apparently was the result of chronic irritant exposure to tobacco smoke. The female smoker students showed higher anxiety and a tendency to overestimate the interpersonal conflicts that could be the reason leading to the habit of tobacco smoking.*

Key words: students, tobacco smoking, psychoemotional reactivity

УДК 152.27

ГРУПОВА РЕФЛЕКСИВНІСТЬ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

В.М.ФІЛІПОВИЧ, ст.викладач кафедри соціології та психології соціального та особистісного самовизначення Чернігівського національного технологічного університету

Анотація. *У статті наведений аналіз розуміння групової рефлексивності як феномена, її функцій, чинників, що визначають здатність групи до рефлексії та відношення до неї. Показані результати емпіричного експериментального дослідження формування групової рефлексивності та її вплив на становлення інтелектуальних здібностей студентів у процесі сумісного навчання.*

Ключові слова: *групової рефлексивності, професійні здібності студентів, інтелект*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти аналіз досвіду сумісної навчальної діяльності постає однією із ключових проблем до-